

رسته ده‌بین له بکەر و بهرکار و بهرکاری ناراسته‌وخۆ ته‌واو‌که‌ری به‌یار‌بده، که ئەم ئەرک‌ه‌ی دوا‌ه‌شیان لای مامۆستا وریا دەست نیشان نه‌کراوه، ئەم‌جا بۆیه ئەم ئامرازانه ده‌که‌ونه نیتوان دوو‌که‌ره‌سه‌وه، واته دوو شت به‌یه‌ک‌تره‌وه ده‌به‌ستن هه‌موو ئامرازی په‌یوه‌ندی یه‌کان ده‌گرێته‌وه وه‌ک (و، ی، ه، بۆ، به، له، تا، ش/یش، له‌گه‌ڵ، له‌ته‌ک) که هه‌ر هه‌موو ئەم ئامرازانه، ده‌که‌ونه نیتوان که‌ره‌سه‌ی جیا‌وازا و، به‌یه‌ک‌تریان ده‌به‌ستنه‌وه و گرتی ناویان لێ پێک‌ده‌هێنی و هه‌ندیک‌جار که‌ره‌سه‌ی تریش وه‌ک (گرتی ئاوه‌ل‌ناوی، گرتی ئاوه‌ل‌فرمانی) پێک ده‌هێنن، جووری دوو‌ه‌م ئامرازی لێک‌ده‌ره که ئەمانه‌ن (و، ش، یش، یان، یان، به‌لام، که‌چی، ئەگینا، ئەم‌جا، هه‌م، هه‌م، نه‌-نه، ش--ش، چ-چ) که ئەمانه‌ش دوو‌رسته‌ی ساده له‌بواری رسته دروست کردندا، به‌یه‌ک‌تری ده‌به‌ستنه‌وه‌و، رسته‌ی لێک‌دراو پێک‌ده‌هێنن بۆ مه‌به‌ستی جیا‌جیا. جووری سی‌هه‌میش ئامرازی گه‌یه‌نه‌ره، که ئەمانه‌ن (که، که‌ی، که‌ی، کاتیک که، هه‌که، هه‌رکه، هه‌رکه‌س، هه‌رکێ، هه‌رجار، چونکه، ئەگه‌ر، بۆیه، ئا، هه‌رچی، هه‌رچه‌نده، که‌واته، له‌گه‌ڵ ئەوه‌شا، پاش ئەوه‌ی، له‌وه‌ته‌ی (له‌وته‌ی)، ئەوه‌نده‌ی که، زیاده‌وه‌ی که... (١) که‌ئهم جووره ئامرازانه‌ش ده‌که‌ونه ته‌ک رسته‌ی ساده‌وه‌و ده‌یان که‌ن به‌ لارسته‌و (الجملة التابعه Subordinate clause به‌شارسته بۆ مه‌به‌ستی جوور به‌جوور ده‌یان به‌ستنه‌وه، واته ئەمانه‌ش کارکردنیان له‌ زمانی کوردیدا به‌ ته‌نه‌انین. ئیمه لێره‌دا باسی جووری دوو‌ه‌م و سی‌یه‌م ناکه‌ین، که ئامرازی لێک‌ده‌رو ئامرازی گه‌یه‌نه‌رن، به‌لکو ته‌نها باسی جووری یه‌که‌میان که ئامرازی په‌یوه‌ندییه ده‌که‌ین، ئەم ئامرازه په‌یوه‌ندییانه هه‌موویان ده‌وری به‌ستانه‌وه‌ی دوو‌که‌ره‌سه‌ی ناو رسته‌یان هه‌یه.

له‌پاشاندا ناو‌براو، یاسای ئەو سێ ئامرازی به‌ ناته‌واوی خستۆته‌روو، چونکه بێجگه له‌به‌ستانه‌وه‌ی (ناوو ناو)، (ناوو ئاوه‌ل‌ناو) ئامرازی (و)ی

سه‌رنج و تێبینی ده‌رباره‌ی چه‌ند وتاریکی مامۆستا وریا عومه‌ر ئەمین

بێگومان لێکۆڵینه‌وه‌ی کاریکی به‌سوود و خزمه‌تی زانسته، دیواری ئەم زانسته رۆژ به‌رۆژ له‌به‌رز بووندا‌یه، لێکۆڵینه‌وه‌ی نووسه‌رانیش که‌موکوری ده‌گرێته‌ خۆی، واته به‌هیچ شت‌یک یا بۆچوون‌یک ناتوانین بل‌ین ته‌واو راست و بێ که‌م و کورپییه، به‌م پێشه‌کی یه‌ کورته‌ دیمه‌ ناو باسه‌که‌مه‌وه که بۆ نه‌ه‌یشتنی که‌م و کوری و ناته‌واویی هه‌ندیک وتاری مامۆستا وریا عومه‌ر ئەمین. له‌باره‌ی «ئامرازه‌کانی به‌ستن» و، که له‌ گۆفاری رۆژی کوردستان ژماره (٦٧) ی ١٩٨٤ له‌ لاپه‌ره (٢٨-٣١) بلا‌وکراوه‌ته‌وه.

مامۆستا وریا له‌م وتاره‌دا هاتوه‌و یاسای به‌کاره‌ینانی ئامرازه‌کانی به‌ستنه‌وه‌ی له‌رسته‌دا ده‌ست نیشان کردوه به‌لایه‌وه (له‌زمانی کوردیدا سێ ئامرازی به‌ستن (Conjunction) هه‌یه (ناوو ناو) و (ناوو ئاوه‌ل‌ناو) له‌ناو چوارچێوه‌ی رسته‌دا له‌یه‌ک ده‌ده‌ن که ئەمانه‌ن (و-ی-ه) هه‌ریه‌که‌ ئه‌رکی تاییه‌تی خۆی هه‌یه‌و له‌ حاله‌ت‌یک‌ی تاییه‌تیدا ده‌رئه‌که‌وی» (پروانه‌ ل ٢٨) ئامرازی به‌ستنه‌وه‌ن، به‌لام ژماره‌ی ئامرازی به‌ستنه‌وه، له‌ زمانی کوردیدا هه‌ر ئەم سیانه‌ نین، به‌لکو هه‌موو ئەو ئامرازانه ده‌گرنه‌وه، که دوو که‌ره‌سه‌ی زمان له‌یه‌ک‌تر ده‌ده‌ن و، به‌یه‌ک‌تریان ده‌به‌ستنه‌وه‌و، که‌ره‌سه‌ی تازه پێک‌ده‌هێنن و ده‌وری جیا‌جیای ناو

په یوه ندى (ناو وړاناو) یش بؤ پیکهاتنی گرتی ناوی له دهوری جیاجیای
ناوړسته دا دروست دهکات وهک:

من و نارام هاتین (بکه ر)

من و ئالای دیت (به رکاری راسته و خو)

به من و ئالای وت... (به رکاری ناراسته و خو) که ناکری دهوری (ړاناو) له م
یاسای به ستانه وهی ئامرازی (و) ه بؤ به شدارى فه راموش بکریت، چونکه ناو و
ړاناو دوو شتی جیاوازن و دوو به شه ئاخاوتنی سه ربه خو و ناکری یاسای
دووه میان پشت گوی بخریت و بوتريت پیوسته به نیشاندان و باسکردنی ړاناو
له م یاسایه دا ناکریت، چونکه ناو و ړاناو وهکو یه کن راستیکه ی وانیه
دوو که ره سه ی جیاوازی ئاخاوتن.

پاشان ماموستا وریا ده بویه هیمای بؤ به ستانه وهی (ړاناو + ړاناو) به هوی
ئامرازی (و) ی به شداریه وه بکر دایه وهک ئم نمونانه:

ړاناو + ئاپ (و) + ړاناو (ئاپ: ئامرازی په یوه ندى)

من و تو هاتین (بکه ر)

من و تو یان دیت. (به رکاری راسته و خو)

به من و تو یان وت. (به کاری ناراسته و خو)

ماموستا وریا له خستنه پیش چاوی یاسای دووه میدا نمونه ی بؤ
(ناو + ئاو و لئاو) به هوی ئامرازی (و) نه هینا وه ته وهک:

ئاغاو بؤره پیاو هاتن. (بکه ر)

له ئاغاو بؤره پیاو مه پرسه (به رکاری ناراسته و خو)

ئاغاو بؤره پیام بینى. (به رکاری راسته و خو)

هروه ها ئامرازی به ستنه وهی (و) ی په یوه ندى گرتی ناوی له
(ئاو و لئاو + ئاو و لئاو) له دهوری جیاجیادا پیکه هینیت، وهک)

ئاو و لئاو + و + ئاو و لئاو = پرسته

پاک و پیس هاتن. (بکه ر)

به پاک و پیس وت. (به رکاری ناراسته و خو)

پاک و پیس بگره. (به رکاری راسته و خو)

یاسایه کی تری ئامرازی (و) ی به شدارى له به ستانه وهی که ره سه کانی ناو
رسته دا بریتیه له:

ئاو و لفرمان + (و) + ئاو و لفرمان (۲)

بان و بنی خواربوتنه وه. (بکه ر)

بان و بنیم به ست. (به رکاری راسته و خو)

به بان و بنیدا رویشتم. (گرتی ئاو و لفرمانی شوین).

سه روو خواریم به ست. (گرتی ناوی شوین (به رکاری راسته و خو)

ماموستا وریا له باسی ئامرازی به ستنه وهی (ی) دا ده لئ: له لایه کی تره وه
ئو ناوانه ی به (ی) لیک نه درین په یوه ندى یانم له گه ل یه کتردا له سه ر بناغه ی
هه یی دایه ((Possessive ... پروانه لاپه ره: (۲۸) راسته (ی) هه یی پیشان
ده دا، له به ستانه وهی دوو که ره سه دا، به لام بیجگه له دهوری هه یی دهوری
چونیه تی و جوړیش له ویدا ده بینى، نمونه که ی ماموستا وریا به م جوړه یه:

برای ماموستای کوری خوشکم هات.

من برای ماموستای کوری خوشکم نه بینم.

من نامه بؤ برای ماموستای کوری خوشکم نه نیرم.

راسته لیره دا ئامرازی به ستنه وهی په یوه ندى (ی) دهوری هه یی بینیه، به لام
ماموستا وریا نه وهی روون نه کردو ته وه له کویدا ئم دهوره ی هه یه، یا با شتر
بلین هه ستی به جوړه کانی تری ئم ئامرازه له و ئه رکانه یدا نه کردو وه که
له زمانه که دا ده بینى وهک: له لیکدانی ناوی به رجه سته (شت) دهوری چونیه تی

و جوړ دهبینی وهک:

-بازنی زیرم کری . بو (جوړ)ه.

-مهسینهی نایلونم کری (جوړو چوڼیه تی) له لیکدانی ناو+ئاوهلناو هم (نامرازی ی) یه دهوری وهسفی هه یه له بهستانه وهی که رهسه کانیدا وهک:

- کچی جوانم دیت. (وهسف)یه.

-شهو ی تاریک ناخوشه (وهسف)یه.

که چی ناوبراو ته نها (ههیی) خستوته روو. که دهه بویه هممهش روون بکریته وه نه گهر ناو خرایه سهر ناو و راناوی کهس و شوین تهوا تهوسا دهوری بهستانه وهی (ههیی) دهبنییت وهک: نمونه کهی خو ی له سهره وه دایه، به لام من هم نمونه یه دهه پتمه وه وهک:

ناو+نامرازی (ی) +ناوی کهس و شوین و نه ندای لهش وهک: شیعری گوران بهرزه. (ههیی) گرتی ناوییه: دایکی ناریان هات.

چپای خالخالان و پیازی عه و دالان به ناوبانگن.

هه مان یاسا له گهل راناودا، ههیی دهه خشیت، که ماموستا وریا ناوی نه بر دووه، وهک: ناو+راناو=رسته

سوژی من سوژیکی نیشتمانی یه. (گرتی ناوی)

تیشکی چاوی تو نارامی گیانه. (گرتی ناوی)

که هم گرتی ناوی یه وهلامی پرسسیاریکه به هو ی جیناوی پرسی (کتی) بوکس و (کوئی) شوین و (چی) یه وه ده کريت و، ته نها ههیی یه که بوکس و شوین ده بیت (۳).

له ناوو ئاوه لفرمان، گرتی ئاوه لفرمانی دروست دهکات و، چوڼیه تی روودانی فرمانه که دیاری دهکات وهک:

-کاری به په له و خیرا نه نجامی باش نابیت.

-کاری به په له ی خیرا باش نییه.

له کوئی لاپه ره (۲۸) دا ته وهی راگه یاندووه که نه گهر (ناوه که نامرازی پیناسینی (هکه) ی له گه لا بیج ناوه که به ئاوه لئاوی یه که م و ئاوه لئاوی تر به هو ی نامرازی (ه) به ستنی (ه) وه لیک ده درین، نه مه راسته وهک نمونه کانی خو ی: درهخته سه وزه بهرزه که...

به وهی (هکه) ناسراوی ده چپته کوئی یه وه، به لام یاساکه ی (ناته و او ی) گرتوته خو ی به وهی (ناو+ئاوه لئاو+هکه)، که چی ده بینین هم نامرازی به ستنی (ه) په یو نندی یه یاسای لیکدانی تریشی هه یه وهک: (۴) ناو+(ه)+ئاوه لئاو+نیشانه ی ناسراوی+ئاوه لئاوی تر.

-گوله سووره که جوانه

ناو+(ه)+ناو+هکه=

-کتیبه میژووه کوردییه که م بینی (بهرکاری راسته وخو)

-به جله کوردییه که وه هه لپه ریم. (بهرکاری ناراسته وخو)

-کتیبه میژووه کوردییه که که وته بازاره وه. (بکه ر)

ماموستا وریا له کوئی لاپه ره (۲۹) دا ده لی: «نامرازی پیناسینی (هکه) و نه ناسین (یک) و (راناو نیشاندان)... هه رگیز هیچ کامیکیان له گهل ته وانیترا ده رناکه وی (۵) راستی بوچوون ته وه یه دوانیان پیکه وه وهک له م نمونه دا ده رده کهن: وهک کوپونه وهی (راناوی نیشانه) و (نیشانه ی ناسراوی) (یهک) و (هکه):

-ته وه کوپیکي چاکه.

-ته وه کوپه باشه که ی باو کیتی.

دوای نه مه دیمه سهر ته وهی، که ههروه کو له سهره تاوه، وتمان نامرازی به ستنه وهی هه ره وه ســـــیـــــانه نین، واته (و، ی، ه) به لکو

(بۆ. به، له، تا، ش/ یش، له گه‌ل، له ته‌ک) (٦) یش ئامرازی به‌ستنه‌وه‌ن و هه‌مان ده‌وری ئه‌و سنج ئامرازی (و، ی، ه) ده‌بین و له خواره‌وه دوا‌ی پیناسه‌ کردنی ئامرازی به‌ستنه‌وه ده‌ورو یاسایان ده‌خه‌ینه روو.

ئامرازی به‌ستنه‌وه هه‌موو ئه‌و ئامرازانه ده‌گریته‌وه، که ده‌کونه نیۆان دوو که‌ره‌سه‌ی وه‌ک یه‌ک و جیا‌وازی به‌شه‌کانی ئاخواتنه‌وه به‌یه‌کیانه‌وه ده‌به‌ستن و که‌ره‌سه‌ی تازه‌ی لی‌وه‌پیک‌دیت، له‌ گرتی ناوی، گرتی ئاوه‌ل‌ناوی، گرتی ئاوه‌ل‌فرمانی و ته‌نانه‌ت گرتی فرمانیش دروست ده‌که‌ن و وه‌کو ئامپیریک چۆن جیبه‌جی کردنی کاریکی پی‌ ئاسان ده‌کریت و یا به‌هۆیه‌وه کار ئه‌نجام ده‌دریت ئه‌م ئامرازانه‌ش کاری ئاخواتن به‌هۆیانه‌وه ئه‌نجام ده‌دریت و پرسته‌ی زمانی پی‌ ریک‌ده‌خریت و ده‌بنه‌ هۆی لی‌کدانی به‌شه‌کانی پرسته‌و جو‌ره‌کانی پرسته.

ئامرازی به‌ستنه‌وه‌ی «نا» و، یاسای لی‌کدانی.

١- ا. ناوی کات+ئاپ+ناویکی تری کات=گرتی ئاوه‌ل‌فرمانی ماوه‌ی کات وه‌ک: من شه‌و تا به‌یان ناخه‌وم.

روژ تا ئیواره ده‌سوورپیمه‌وه/ (ماوه‌ی کات).

ب. ناوی شوین+ئاب (تا) +ناویکی تری شوین=گرتیه ئاوه‌ل‌فرمانی شوین.

-چیا‌ی خال‌خالان تا که‌رکووک هه‌واری له‌بیرنه‌کراوی ئیمه‌یه-ماوه‌ی شوین -سلیمانی تا که‌رکووک ١١٠ کیلۆمه‌تره.

-شار تا شار جیا‌وازی هه‌یه. (به‌راورد ده‌گه‌یه‌نی له‌ نیوان دوو شوین) ئه‌م

ئامرازه به‌ ئامرازی په‌یوه‌ندی (به‌ی) په‌رگر (٧) فراوان ده‌کریت وه‌ک:

-به شه‌و تا به‌یانی ده‌خوینمه‌وه.

-سمکو له‌ شنۆوه تا سه‌لماس چالاکی ده‌کرد.

لی‌روه تا مه‌که‌که سۆفی سه‌ره‌له‌که.

ئامرازی (ش/ یش) په‌یوه‌ندی: ئه‌م ئامرازه ناو و پاناو یا رووداویکی

نادیار به‌ به‌شی دووه‌می پرسته‌که‌وه، که‌ گرتی فرمانی به‌ ده‌به‌ستنه‌وه، ئه‌مجا ئه‌و شته نادیاره، به‌لام راستیکه‌ی هه‌ست به‌بوونی رووداوه‌که‌ی، یا هه‌واله‌که‌ی ده‌کریت بۆ نمونه که‌وه‌تمان:

زاگرۆسیش هات.

زه‌رده‌شتیش پرۆیی.

مانای وایه بی‌جگه له‌ زاگرۆس، که‌سیکی تریش هاتوه‌و رویشته‌وه.

لی‌رده‌دا هه‌وال و که‌سه دیاره‌که‌ی به‌ نادیاره‌که‌وه به‌ستنه‌وه، نمونه‌ی تر:

-قاله‌ش پیاوه. واته‌ قاله‌ش له‌ ریزی پیاوه‌کانی تر داده‌نریت.

- به‌ خو‌رای لی‌کیش ده‌بین. واته‌ من و تو له‌یه‌کتر ده‌بین.

بۆ پاناو: -ئه‌ویش هاته‌وه

-تو خوا تو‌ش پیاوی.

یاسای تر: ناو+ئاپ(ش/ یش)+ئاپ(و)+ناو دو‌خی دووه‌م

-نویش و دزیش ده‌کات(دوو شتی نه‌گونجاون).

-کاسبیش و خویندنی‌ش ده‌کات.

ئامرازی په‌یوه‌ندی (به): ئه‌م ئامرازه چۆن ده‌که‌ویته په‌ری ناو و ئاوه‌ل‌فرمانی

ناو پرسته‌کانه‌وه ئاواش ده‌که‌ویته نیوان دوو که‌ره‌سه‌ پیکه‌وه ده‌یان به‌ستنه‌وه.

ناو+ئاپ(به) وه‌کو ناوگر+ئاوه‌ل‌فرمان(گرتی ئاوه‌ل‌فرمانی چۆنیه‌تی):

-قسه به‌ درۆ ناکریت

-مال به‌ مالده‌گه‌ریم. (به‌رده‌وامی شوین ده‌گه‌یه‌نیت)

-شار به‌ شار هاته‌وه. (بۆ به‌راوودی دوو شوینه)

-مندالی به‌ گو‌رم خوشده‌ویت. (گرتی ئاوه‌ل‌ناوی یه).

ئامرازی (له‌ی) په‌یوه‌ندی بۆ به‌ستنه‌وه.

هه‌مان یاسای (به) که‌ له‌سه‌ره‌وه خستمانه‌روو:

ناو+ئاپ (له) وهكو ناوگر+ئاوهلفرمان (گرتی ئاوهلفرمانی کاتی).
-تاریکیایی مانگ له ئیواره وه دیاره. (گ ئاک=گرتی ئاوهلفرمانی کات)

-زۆر له کهم باشتره (بهراورده)

ئامرازی (بۆ) بۆ بهستانه وهی دوو که رهسه:

ناو+ئاپ (بۆ) وهكو ناوگر+ناوی تر

-نان بۆ نانه وا چاکه. (گرتی ناوییه)

-گوشت بۆ قهساب دانراوه. (گرتی ناوییه).

-شته کان به من بوون. (گرتی فرمانییه)

-بزماره کهم به چه کوش هه لکیشا. (بۆهۆیه)

دیاره ده که هه یه، ئه گهر ئامرازی په یوه ندی (بۆ) ی به ستنه وه هینلی خرایه
سه ره له رسته ی فرمان تیپه را، ده بیته جیناوی پرس، یا باشتر بلتین وه کو
جیناوی پرس ی لیدیت نمونه:

-کتیبی بۆ کری؟ (بۆ-جیناوی پرسه بۆ هۆ)

-کتیبی بۆ کری. (بۆ-ئامرازی په یوه ندی یه که پینا، رسته ی هه والییه)

ده گه یه نیت و هیزی دهر پینی رسته که ((intonation که وتۆته ئه م لاو
ئه ولای تی کرای رسته که و بۆ-بۆته ئامرازی په یوه ندی (لأجل-له پینا)).

به کار هینانی ئامرازی به ستنه وه ی په یوه ندی (بۆ. به. له) له گه ل جیناودا، واته
ده توانن دوو جینا و وه کو ناو به ستنه وه، نمونه و یاسا:

جینا و+ئاپ+جیناوی تر:

-تۆ بۆ من باشیت.

-تۆ به من ناویریت.

-تۆ له من چاکتری.

ئامرازی (له گه ل) ئه توانی دهوری ئامرازی (و) له پیکهاتنی گرتدا بینیت،

که به شداری ده گه یه نیت و، وه ک (و) به لام هه رچی ئامرازی (له گه ل) ه به
په یچه وانه ی ئامرازی (و) وه ئه و گرتی په یوه ندییه ی (-Phrase Preposition
al) دروستی ده کات، له رووی که س و ژماره وه، به پیتی دهر پینی ریکه وتن
(Agreement, Concord) بکه ری رسته که ی له گه ل فرمانه کهیدا ریک
ناکه ون (۶) نمونه:

- زاگرۆسی برام له گه ل زه رده شتی هاو پیتیدا هات. (ریک ناکه ویت)

- زاگرۆسی برام و زه رده شتی هاو پیتی هاتن. (ریکه وتوون)

- زاگرۆس له گه ل زه رده شت هات.

- زاگرۆس و زه رده شت هاتن.

پاشان پتیبسته ئه وه بوتريت، ماموستا وریا سی و تاری ناوه پوک نزیکی، به
سی ناو نیشانی جیاواز بلا و کردۆته وه، وه ک ئامرازه کانی به ستن، بناغه ی
ساده ترین رسته ی کوردی رۆشنبیری نوی، ژماره (۱۱۱) سالی ۱۹۸۶،
لیکدانی وشه کان رۆشنبیری نوی، ژماره (۱۱۸) ۱۹۸۸ ئه م سی و تاره،
زۆربه ی باسه کانی تیایه، دوو باره کراونه ته وه به تاییه تی له باره ی به کارهینانی
ئامرازی به ستنی، (و، ی، ه) وه، که ئه مه شتیکی نازانستییه، یان ده کرا له ژیر
ناو نیشانیکی تر پیکه وه بلا و بکرتیه وه، یا ئه و یاسایانه ی دوو باره ن توخنی
نه که و تایه، به تاییه تی و تاری لیکدانی وشه کان و ئامرازه کانی به ستن یه ک باسن
(پروانه و تاره کان خویان) ئه گهر جیان، ده بویه باسه که یان هه ریه که ی له مه و دای
خۆی بوونایه، یا ده کرا یه کیکیان، بۆ ئه رکی ئامرازی به ستنه وه ی (و، ی، ه)
بویه له باره ی وشه سازیه وه به ناوی لیکدانی وشه کان و دووهمیانیش وه کو
باسه که ی خۆی بۆ رسته سازی بیت.

(پروانه و تاری ئامرازه کانی به ستن)

پاش ئه مه له لاپه ره (۱۱۷) ی و تاری بناغه ی ساده ترین رسته ی کوردی

رۆشنبیری (۱۱۱) دا هه‌له‌یه‌کی زهق و دیاری تۆمارکردوو ده‌لێ «ده پیاویکی زۆر ئازا له‌گه‌ڵ». لێره‌دا نه‌ده‌بوو ئه‌م هه‌له‌یه به‌تیکه‌ڵ کردنی ناوی ژماره له‌گه‌ڵ ناویک به‌کاربه‌یتیت، که نیشانه‌ی نه‌ناسراوی له‌گه‌ڵدا به‌کارهێنرا بیت و هه‌ک (ده پیاویکی) چونکه له‌ زمانێ کوردیدا، دوو جار ناو دیاری ناکرێ و ناسریت، چونکه ژماره بکه‌ویتته ته‌ک ناوه‌وه مانای وایه ناوه‌که دیارکراوه واته چه‌ند پیاوه؟ له‌ وه‌لامدا ده‌لێی (ده پیاو) ئه‌گه‌ر وت (ده پیاویکه) واته دوو جار دیاری کرا که ئه‌مه له‌گه‌ڵ یاساو ده‌ستووری رێزمانی کوردی ناگونجیت، راستیکه‌ی ده‌شی و ده‌کرێ ب‌لێین:

- ده پیاوی زۆر ئازای له‌گه‌ڵ خۆی هینا. یا - هه‌شت نۆ پیاویکی زۆر ئازای ... ئه‌م رسته‌یه‌ی دو‌واوه راستتره چونکه ژماره‌کان (هه‌شت و نۆ) دیاری نه‌کراون بۆیه نیشانه‌ی نه‌ناسراوی (یه‌ک «یک») ی له‌گه‌ڵدا به‌کاردیت، به‌لام چونکه هه‌شتا نه‌زانراوه (هه‌شت پیاو یا نۆ پیاو) ن که دیار کراون، ئه‌وسا که له‌گه‌ڵ نیشانه‌ی ناسراوی یه‌ک ده‌شی به‌کاربه‌یتیرێ به‌لام ئیستا هه‌له‌یه هه‌ردووکیان پیکه‌وه واته (ناوی ژماره)، (نیشانه‌ی نه‌ناسراوی) له‌گه‌ڵ ناویکدا پیکه‌وه به‌کاربه‌یتین. چونک نه‌زانراوه ژماره‌که هه‌شته یا نۆیه، بۆیه له‌گه‌ڵ (یه‌ک) دا، به‌کاردێ، بۆ ئه‌وه‌ی راستی رێزمانی و نارێزمانی ئه‌و به‌کارهێنانه روون به‌یتته‌وه ئه‌م نموونه ده‌هینینه‌وه:

ده‌شی ب‌لێین: نۆ مندالی هه‌یه.

هه‌شت سه‌رمه‌ری کړی.

بیست ویه‌ک کتیبی هه‌یه.

ژماره ناوه‌کانیان دیاری کردوو به‌ نیشانه‌ی ناسراوی.

ناشی ب‌لێین: نۆ مندالیکی هه‌یه.

هه‌شت سه‌ر مه‌رپکی کړی.

بیست ویه‌ک کتیبیکی هه‌یه.

ناکرێ دوو جار دیاری بکرین، جارێک به‌هۆی نیشانه‌ی (یه‌ک) وه هه‌روه‌ها به‌هۆی ژماره‌که‌شه‌وه. که پیکه‌وه به‌ین واته ژماره‌و نیشانه‌ی نه‌ناسراوی. له‌ کۆتایی ئه‌م سه‌رنجانه‌مدا که ده‌باره‌ی ئه‌و سه‌ و تاره‌ی سه‌ره‌وه بوو ده‌کرا به‌ یه‌ک وتار، هه‌رسیکیان باسکرانایه، نه‌ک به‌ سه‌ و تاری ناو نیشان جیاواز، ئه‌گه‌رچی (لێکدان و به‌ستن)، له‌ ریزماندا تا راده‌یه‌ک یه‌ک شت و واتان، ئه‌مجا به‌هۆی ئامرازه‌وه بیت یا به‌ ئامراز، ئه‌گه‌رچی لێکدان وه‌که‌ش، جاری و هه‌یه، به‌هۆی که‌سه‌که‌یه‌وه ده‌بیت و که‌سه‌یه‌کی تازه دیته‌ کایه‌وه.

پاشان له‌ زۆریه‌ی وتاره‌کانیدا، مامۆستا وریا، ته‌نها به‌ زۆری وتاره‌کانی خۆی ده‌کاته سه‌رچاوه، ئه‌مه ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت، که پروای به‌ لێکۆڵینه‌وه‌ی که‌سانی تر نه‌بیت، ئه‌مه‌ش شتیکی نازانستییه، سه‌یر ئه‌وه‌شه ئه‌و زۆر باوه‌ری به‌ زانستی زمان و (نامطلق) هه‌یه. بۆ ئه‌م بۆچوونه‌م.

هه‌موو سه‌رچاوه‌ی وتاره‌کانی خۆی ده‌که‌مه به‌لگه‌ی بۆچوونه‌کانم که له‌ کۆتایی وتاره‌کانیه‌وه دیارن بۆ نمونه: (پروانه: وتاری لێکدانی وشه‌کان ۳۷، بناغه‌ی ساده‌ترین رسته‌ی کوردی، ۱۸۹ی) رۆشنبیری نوێ.

ناوبراو له‌ وتاری «پاشبه‌نده‌کان» که له‌ گۆڤاری کۆری زانیاری عیراق ده‌سته‌ی کورد ژماره (۱۵) ی سالی ۱۹۸۶ بلاوی کردۆته‌وه باسی ئه‌و ئامرازه په‌یوه‌ندیانه‌ی کردوووه خۆشی که پاشکۆیان به‌دوادا دیت و ئه‌وه‌شی رایگه‌یاندوووه، که نووسه‌ران و خۆشی له‌سه‌ر ئه‌و رایهن که (بۆ، به، له، تا، وه‌ک، به‌) واته: پاشبه‌نده‌کان - (۱۸۴) ئامرازی په‌یوه‌ندین، راستی مه‌سه‌له‌که، ژماره‌ی ئامرازه په‌یوه‌ندییه‌کان، له‌ زمانێ کوردیدا ئه‌مانه‌ن (بۆ، به، له، تا، و، ی، ه، ش/یش، له‌گه‌ڵ، له‌ته‌ک) (۴) و (وه‌ک، به‌) ئامرازی په‌یوه‌ندی نین وه‌کو مامۆستا وریا بۆی چوووه، یه‌که‌میان «وه‌ک» ئامرازی

لیکچوواندنه و دوه میان که «بی» یا «به بی» یه نامرازی بیجگن، واته «ادوات الاستثناء». پاشان له وتاره که یدا ئه وهی راگه یاندووه، که ئه م وتاره ی ته نیا توخنی ئه و نامرازه په یوه نندیانه ده که ویت که پاشبه ندی post position یان به دوا دیت و به لایه وه (بۆ، به، له، ن).

ئه مه راسته که ئه و سێ نامرازه پاشکۆبان هه، به لام نهک وه کو ماموستا وریا، ته نها ئه و پاشکۆبانیه ی خستۆته روو که ده که ونه دوا ی فرمانه وه بۆ به له م رووه وه، ده لێ «هه موو ئه و پيشبه ندانه ی که له گه ل ئه و جوژه فرمانانه دهرده که ون، که چه مکی گوێزانه وه ده که یه نن pativcase وه ک چوون بۆ... دان به... هتد) ده شی پيشبه ندانه که، به پاشبه ندی فرمانی (ه) جیگیر بکری» پروانه: ل (۱۸۲) وه ک: ئیوه هاتن بۆ سلیمانی- ئیوه هاتنه سلیمانی».

ئه م بۆچوونه ی بۆشایی تیکه وتوو، چونکه یا ده بوايه ببوايه ئه م وتاره ته نها ئه و پيشبه ندانه ده گریته وه که ده که ونه دوا ی فرمانه وه و وتاره که ی «هه و لدا نه بۆده ست نیشان کردنی یاساکانی دهرکه وتنی ئه م پاشبه ندو، قالبه جیا وازانه، که ریزمانی کوردی هیشتا چاره سه ری نه کردوون) (پروانه: ل: ۱۸۲: ۲) ده بوايه بیوتایه ئه وانه ی ده که ونه دوا ی فرمانه وه، چونکه دۆخی تریشیان هه، که چاره سه رنه کراون و له گه ل فرمانیشدا نایه، که واته بۆ به وتاره که ی، جیگای سه رنج و تیبینی دهربرینه، بۆ ئه وه ی وه کو خۆی ده لێ که م و کوری نه هیلین.

ئه م نمونانه ده هینمه وه بۆ پاشکۆی ئه وسێ نامرازی (بۆ، به، له) که ده که ونه دوا ی وشه ی تری بیجگه له فرمانه وه؛ وه ک:

- بۆ لاوه پروانه بۆ- وه (بزوینی) (۵) به هۆی (۱) هه قرتاوه.

- بۆ بانه وه ده چم... بۆ- هه، لیسه دا که وتۆته دوا ی ئاوه لفرمانه وه، راستیکه شی ئه وه یه پاشکۆی نامرازی (بۆ ته نها له گه ل ئاوه لفرماندا دیت که به زۆری شوین ده گریته وه.

به-ه وه: به ماموستا وه هرن.

به تویکله وه بیخۆ

به باره وه هاته وه.

بۆ له گه ل بون و چۆنیه تی یه.

تاریکایی مانگ به ئیواره وه دیاره.

به ده ستییه وه ده گریته.

به-دا: به ناخی زه ویدا ده پۆمه خواره وه.

به خۆدا دیمه وه. پیوه بوون و نووسان بۆهۆی دیاری کردنی شوین.

له-ه وه: له ئیواره وه ده خۆینم/ سه ره تای کات

له دلمه وه خۆشم ده ویت، شوین

له که رکوکه وه هاتووم، سه ره تای شوین

له-دا: له قوتابخانه دا ده خۆینم/ دیاری کردنی شوین

له شه ودا ده بینم/ دیاری کردن کات

ده مه ویت ئه وه روون بکه مه وه، که نامرازی په یوه ندی (بۆ، به، له) کاتیک به رکاره راسته وخۆکه ی فرمانی رسته که جیگیر بکریته، به راناو ئه و کاته شیوه که یان ده گۆریت به (پێ. تی. لی) و دیسانه وه پاشکۆبان له دوا وه دهرده که ویت، که لای ماموستا وریا ئه مه باسی لێ نه کراوه، نمونه ی نامرازه کانی (بۆ، به، له) دوا ی جیگیر کردنی به رکاری راسته وخۆی رسته ی فرمان تیبهر:

به-بی پاشکۆ: به ئازادم وت. به پاره کریم- پیم کری

پێ-بی پاشکۆ: پیم وت.

به-ه وه پێ-وه: به ئالادا ناردم- پیمدا نارد- بیدا نارد.

وینه که م پیوه هه لواسی.

بریتیییه له (رېژ) نه ده بوو، به تايبه تی لیره دا، که وتاره که ی په یوه نندی بهر په گه وده یه، ئەم هه لیه بکات، چونکه له رانه بردو دا ده لئین: (دهرېژم، ئاوده رېژم، بناغه ی خانووه که ی جوان دارپشتووه). ههروه ها کاتی فرمانی رسته ی دووه می بریتیییه له (رانه بردووی بهر ده وامی) که به هوی وشه ی (هه موو) هوه دروست بووه، نهک ساده وه کو ئەو ده لئیت: کاتی فرمانی رسته که ی سییه می ماموستا وریا که به هوی (وا) هوه پیکهاتوو وهک ئەو ده لئین (به رده وامی) نییه، به لکو ئەو وشه یه واته (وا) شپوه ی تری هه یه، وهکو (ئەوا، ئەوه)، ئیستا بریتیییه له ئاوه لفرمانی کاتی ئیستا، نهک به رده وامی وهکو ئەو هیمای بۆ کردووه، له کورده واریدا، که زمانی ریزمانییه ده لئین:

- ئەوا دیم مه رۆ.

- ئەوه دیم. - هه موو کاتی ئیستا و قسه کردن.

- مه رۆ وا دیم. - ده به خشن که له حالته.

- ئارامت بیت ئیستا وا دیم - دۆخی ئاخاوتندایه نهک به رده وامی.

ئیمه نابیت له خۆمانه وه بئین وشت دروست بکه یین، پبویسته له بهر روشنایی به کار هیتانی زمانه که دا، ریزمانی بۆ بدۆزینه وه:

ماموستا وریا عومه ر له وەرگرتنی رهگی چاوگی ئەلفیا هیمای بۆ ئەوه کردووه ئەلفه که ی له ئاینده دا ده بی به (ی) (بروانه خالی ب- ۴ ا لاپه ره ۲۶۰) دا په راویزدا هیمای بۆ بیرورای لیژنه ی زمان و زانسته کانی کۆر یا بیرورای ماموستا مه سعورود محمه د له لاپه ره (۲۰۲، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۱۲، ۲۱۵، ...) بکات چونکه ئەو سه رچاوه یه ده سال پیش وتاره که ی ماموستا وریا که وتوووه، ئەمه بیجگه له وه ی که ئەمه ی له گوڤاری کاروان ژماره (تایبه تی) سالی ۱۹۹۱ دا به ناوی (رهگ و نیشانه ی کات) دووباره کردۆته وه، خۆی داناو، به داهینه ری ئەم بیرو و بۆ چوونه، که ئەمه کاریکی دوور له لیکۆلینه وه ی ئەکا دیی یه.

له - دا لئ - داتی - دا: له - لیم دا. تییدا بوو.
له - هوه لئ - وه: پاره که م لییا نه وه وەرگرت.
له - دا - له ناو به له مدا بینیم - تییدا (تیادا) بینیم.
له - بی پاشکو: وهک: کتیبه که م له زاگرو س سه ند.
لئ - بی پاشکو: کتیبه که م لئ سه ند.
تئ: چاکه م تیکرد - تیمکرد.

بۆ: ئامرازیکه ته نها له گه ل ئاوه لفرمانی شوینیدا، پاشکو وهرده گریت و، شپوه ی وهکو خۆی ده مینیتته وه و ناگۆریت ته نها له گه ل ناوی شویندا، ده گۆریت به (ه): ده چم بۆکه رکوک - ده چمه که رکوک.

بۆ-ه: بۆ لاه هات - بۆ ته نیشته وه هات.

ده بیت ئەوه بزاین ئەم ئامرازه جیگیر کراوانه ئەگه ر واتای وشه که یان گۆری ئەوه ده چنه خانه ی وشه سازییه وه وهکو پیشگریان لئ دیت و ئامراز نین، به لام ئەگه ر واتای وشه که یان نه گۆری، ئەوا ئامزای په یوه نندی جیگر کراون، به هوی نه مانی بهرکاره راسته وخۆکه یانه وه.

ماموستا وریا له وتاری (دارپشتنی فرمان) له رۆشنایی نویی ژماره (۱۰۹) ی ۱۹۸۶ (۸) له پرووی دارپشتنی فرمانه وه، بۆ دیاری کردنی کاته جیا جیاکانی، له لاپه ره (۲۵۹) دا ده لئ «بۆ دیاری کردنی ئەم سئ چه مکه له حالته تی یه که مدا ئاوه لکاریکی وهک (به یانی) و له دووه مدا (هه موو رۆژ) و له سئ یه م دا (وا) ئەشئ به کار بهیتریت.

- به یانی ده چمه قوتابخانه (داها توو)

- هه موو رۆژ ده چمه قوتابخانه (ساده)

- وا ده چمه قوتابخانه: (به رده وامی)

پیشه کی وشه ی «دارپشتنی» هه لیه راستیکه چونکه رهگی چاوه که ی

ههروهه مامۆستا له بارهه ئهوهی فرمانی ئایندههه مووی یهک دهستووری نییه بو دۆزینهوهی پهگ ئه مه که بیروپرای لیژنهه کتیبهی ریزمانی ئاخاوتنی کوردی کۆری زانیاری کوردیهه که له لاپه ره (۱۹۹، ۲۰۰) دهریان پریوه بههه خۆی ده زانیت وهکو له بۆچوونهکانی وتاری چهندیاسایهکی مۆرفۆلۆجی دارشتنی فهرمان) باس کردوه، ههروهه له گۆرینی پهگی فرمانی روودان (مطاوعه) (ل ۲۰۱-۲۰۲) ی کتیبهی ریزمانی ئاخاوتنی کوردی ههروهه بیروپرای له بارهه ئه و چاوهگانه که به (اندن) کۆتاییان دیت و (أ) ئه لفه که یان دهگۆریت به (ئ) (لاپه ره: ۲۱۰) یا له گۆرینی (أ) چاوهگ (هاتن) بو (ئ) (لاپه ره: ۲۰۷) ی ر ئاک کۆری زانیاری) ههروهه له دۆزینهوهی پهگی چاوهگی (واوی) لاپه ره: (۲۱۰/۲۱۱) و له دۆزینهوهی پهگی ئه و چاوهگانهی که پیتی پیش نوونی چاوهگیان (د) هیه و «که تاقمیکیان بهر دهستووری دهکهن، ئه و تاقمهش ئه و چاوهگانه که به (اردن) کۆتاییان دی (...) وهک (بژاردن، ژماردن...) که له مضارعه تدا ئه لفه که ی دهپیت به (ئ) و دال ونوونه که ی دهقرتین، ئیتر دهبنه: دهپژیرم، دهژمیرم... ناردم- دهپیرم» ئه مه بریتیهه له بیروپرای مهسعوود محهمه له لاپه ره (۲۱۱-۲۱۲) ی ریزمانی ئاخاوتنی کوردی کۆر، ههروهه له بارهه پهگی چاوهگی (کردن) له لاپه ره (۲۱۳) که بیروپرای مسعوود محهمه له ههردوو وتاری (دارپشتنی فهرمان) و (رهگ ونیشانهی کات)، له کوردیدا مامۆستا وریا ئه مانهه به بۆچوونی ده زانیت و هیتما له و دوو سهرچاوهیه دا، بو بیروپرای مامۆستا مهسعوود محهمه نه کردوه که ئه مه کارێکی نابه جی و نه شیاوه له لیکنۆلینه وه دا.

ههروهه مامۆستا وریا له دۆزینهوهی پهگی ئه و چاوهگانهی که له به (ۆ، ه) کۆتاییان دیت، دیسانه وه هیتما بو بیروپرای لیژنهه کتیبهی ریزمانی ئاخاوتنی کوردی نه کردوه، ته نهها کتیبهه که ی به سهرچاوه داناوه بهس، به لام پیوسته

وهکو مافیکی زانستی، له پهراویژدا، هیتما بو بۆچوونی نووسه ران بکر دایه (بروانه: ل ۲۱۵-۲۱۶).

مامۆستا وریا له لاپه ره (۲۶۱) وتاری (دارپشتنی فهرمان) ه که یدا به هه له رهگی چاوهگی «هه لسان، هاویشتی» به «س، هاوی» ده زانیت راستیکه ی بریتیهه له (س، هاویژ) واته (هه لسی).

وهکو: هه لده سیتم.

هه لده سیتم.

ده هاویژم. ده هاویژین.

پهراویښ:

- (۱) پروانه: ره‌فیک محمدهد محیدین، نامرازی به‌ستنه‌وه له زمانه کوردیدا،. نامه‌ی دوکتورا، کوليجی په‌روه‌رده‌ی ئیبنی روشد، ۱۹۹۷، ل ۴۷.
- (۲) بۆ ئه‌م باسانه‌و که‌وا له پيشه‌وه خراڼه‌و روو، پروانه: ره‌فیک محمدهد شوانی نامرازی به‌ستنه‌وه له زمانه کوردیدا، نامه‌ی دوکتورا، کوليجی په‌روه‌رده‌ی ئیبنی روشد، زانکوی به‌غدا، ۱۹۹۷، ل ۶۳-۶۸.
- (۳) پروانه، ره‌فیک شوانی، سه‌رچاوی (۲).
- (۴) پروانه: ره‌فیک محمدهد شوانی، نامه‌ی دوکتورا، ل ۷۰.
- (۵) وریا عومهر ئه‌مین، نامرازه‌کانی به‌ستنی، گۆڅاری کوردستان، ژماره (۶۷)، ل ۲۸-۳۱. هه‌مان شتی له وتاری «بیناغه‌ی ساده‌ترین رسته‌ی کوردی، رۆشنییری نوی، ژماره (۱۱۱)، ۱۹۸۶، ل ۱۸۶/۱۸۸ دووباره کردۆته‌وه.
- (۶) پروانه: ره‌فیک محمدهد شوانی، سه‌رچاوه‌ی ژماره ۱۱، ل ۳۶، ۴۳، (۴۷).
- (۷) پروانه: سه‌رچاوه‌ی ژماره (۶).
- (۸) به‌داخه‌وه، کاروانی ژماره‌ی تاییه‌تی، سالی ۱۹۹۱ له‌به‌ر ده‌ست نییه ده‌ستیش ناوکه‌و یت چونکه بلاونه‌کرایه‌وه.

سه‌رچاوه‌کان:

۱. ریتزمانی ئاخاوتنی کوردی، کۆری زانیاری، به‌غدا، ۱۹۷۶.
۲. ره‌فیک محمدهد محیدین شوانی، نامرازی به‌ستنه‌وه له زمانه کوردیدا، نامه‌ی دوکتورا، کوليجی په‌روه‌رده‌ی ئیبنی روشد، زانکوی به‌غدا ۱۹۹۷.
۳. سالیح حوسین پشده‌ری کورته‌یه‌ک له ریتزمانی کوردی، به‌غدا ۱۹۸۵.
۴. وریا، عومهر ئه‌مین / وتاری، نامرازه‌کانی به‌ستن، گۆڅاری رۆژی کوردستان، ژماره (۶۷) ی ۱۹۸۴، ل ۲۸-۳۱.
- ب/ وتاری بیناغه‌ی ساده‌ترین رسته‌ی کوردی، رۆشنییری نوی (۱۱۱) ی ۱۹۸۶، ل ۱۸۶-۱۸۸.
- ج. چهند یاسایه‌کی مۆرفۆلوجی «داریشتنی فه‌رمان، رۆشنییری نوی ژماره (۱۰۹) ی ۱۹۸۶، ل ۲۵۸-۲۶۴.
- د. وریا عومهر ئه‌مین، لیکدانی وشه‌کان، رۆشنییری نوی (۱۱۸) ی ۱۹۸۸، ل.